

צירוף הוראות שונות

מקורות – (א) הוריות ג. "איבעיא לה" עד ג: "תיקו"; תוס' ד"ה הורו; רמב"ם וראב"ד הל' שגגות פ"ג ה"ד, כסף משנה וחידושי הגר"ח שם; רש"י ד"ה או לא, תוס' הרא"ש ד"ה איבעיא להו.

(ב) ידיעה לחצי שיעור - שבת קה. משנה וגמרא; צירוף איסורים שונים – רמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"ד ה"ו-ט"ז; ידיעה באשם תלוי – כריתות יח: "תנו רבנן..."

כזכור החיוב ב'פר העלם דבר' קיים כאשר רוב הציבור עברו עברה על פי הוראה מוטעית של בית הדין. סוגייתנו עוסקת במקרים שונים שבהם קבוצות שונות בציבור עברו עברות על פי הוראת בית הדין. כל אחת מהקבוצות בפני עצמה היא רק מיעוט מכלל הציבור, אך יחד הן מצטרפות לרוב. בכל אחד מהמקרים הגמרא מסתפקת אם ניתן לצרף את הקבוצות האלה כדי לחייב ב'פר העלם דבר', או שמא כל אחת מהקבוצות עומדת בנפרד.

ידיעה מחלקת

במקרה הראשון שבו עוסקת הגמרא, שתי קבוצות המיעוט עברו את אותה העברה, אך בעקבות שתי הוראות שונות של בית הדין:

"איבעיא להו: הורו בית דין 'חלב מותר' ועשו מיעוט הקהל, וחזרו בית דין בהן והורו ועשו מיעוט אחר, מהו? כיון דשתי ידיעות נינהו לא מצטרף, או דלמא כיון דאידי ואידי חלב הוא מצטרף?" (הוריות ג.)

בית הדין התירו בטעות לאכול חלב, חזרו בהם מטעותם, ואחר כך שבו שנית לטעותם והתירו לאכול חלב. בכל אחד מהשלבים היה מיעוט מהציבור שאכל חלב על פי הוראתם. הגמרא מסתפקת אם המיעוטים האלה מצטרפים לחיוב ב'פר העלם דבר'. כדי להבין את יסוד הספק, נפנה למקרה דומה בהלכות חטאת היחיד.

ביחס לחטאת היחיד, ניתן לדבר על שני תרחישים שונים שבהם האדם עבר עברה בשגגה פעמיים, ובין שתי הפעמים נודע לו האיסור שעשה. בתרחיש הראשון האדם אכל כזית חלב בשגגה, אחר כך נודע לו האיסור שעשה, ולבסוף אכל עוד כזית חלב

בשגגה. ההלכה במקרה זה היא שידיעה מחלקת. אכילת החלב מתחלקת לשתי אכילות נפרדות והוא חייב בשתי חטאות¹.

בתרחיש אחר האדם אכל כחצי זית חלב, נודע לו האיסור, ואחר כך אכל עוד כחצי זית חלב. במקרה זה, אם נאמר שהידיעה מחלקת – הרי שהאדם יהיה פטור לחלוטין מחטאת, שהרי אכל שתי אכילות נפרדות של חצי זית. תרחיש זה דומה למקרה שבסוגייתנו. גם אצלנו לא יהיה חיוב ב'פר העלם דבר' אם נאמר שהידיעה מחלקת.

בשאלה האם ידיעה לחצי שיעור מחלקת בחטאת היחיד נחלקו התנאים במסכת שבת:

"הכותב שתי אותיות בשתי העלמות, אחת שחרית ואחת בין הערבים – רבן גמליאל מחיב, וחכמים פטריין...
במאי קמיפלגי?
רבן גמליאל סבר: אין ידיעה לחצי שיעור, ורבנן סברי: יש ידיעה לחצי שיעור"
(שבת קה.).

כידוע, האמוראים במסכת יומא (עג): נחלקו בשאלה האם חצי שיעור אסור מן התורה או מדרבנן. להלכה אנו פוסקים כדעת רבי יוחנן, שחצי שיעור אסור מן התורה. אולם עדיין לא ברור מה אופיו של האיסור הזה, ויש מקום להבנות שונות.

אפשרות אחת היא שהאיסור שבחצי שיעור הוא בבואה של האיסור שיש בשיעור השלם. אמנם אין חיוב על אכילת חצי זית, אך על כל פנים הוא אסור באותו איסור. זהו כנראה היסוד לשיטת רבן גמליאל, הסובר ששני חצאי השיעור יכולים להצטרף לכדי חיוב, גם כאשר היה גורם שחילק ביניהם.

לחלופין אפשר להבין שהאיסור בחצי שיעור הוא איסור נפרד, השונה במהותו מהאיסור שיש בשיעור השלם². הבנה זו עשויה להיות הבסיס לדעת חכמים: כיוון

1 בעניין ידיעות מחלקות דנו האמוראים במסכת שבת (עא:). יש לציין בהקשר זה, שמלבד ידיעה קיימים גורמים שונים העשויים לחלק את חיוב החטאת, כגון "תמחויין מחלקין" ו"גופין מחלקין" – עיין כריתות ד: ושבת עא.

2 כך סבר הגר"מ סולובייצ'יק, וכן כתב האחייעזר' (חלק ב' סי' כ"א ס"ק ג). המאירי (יומא עג:), וה'שאגת אריה' (סי' פא) סברו שישוד האיסור הוא גזרה שמא ישלים את מעשה העברה לשיעור שלם. עיין גם ברמב"ן בתורת האדם, עמ' כח. ד"ה גרסין, וב'פרי מגדים' בפתחה להלכות בשר וחלב, ד"ה הנאה כיצד. אמנם, ייתכן שלחלק מהדעות איסור חצי שיעור הוא אמנם איסור עצמאי אך על כל פנים הוא שייך לאותה מערכת של איסורים כמו האיסור שיש בשיעור שלם, ולכן עדיין יש מקום מסברה לצירוף של

שכתיבת כל אות בנפרד אינה דומה למלאכת כתיבת שתי אותיות האסורה מן התורה, אי אפשר לצרף את שתי הכתיבות האלה לחיוב בחטאת³.

עד עכשיו הצענו הסבר שלפיו יסוד המחלוקת הוא במעמדו של חצי שיעור. ניתן גם להציע הסבר אחר. ייתכן שכולם מסכימים על מעמדו של חצי שיעור, והמחלוקת היא בנוגע לאפשרות לצרף את שני החצאים, למרות הידיעה שביניהם⁴.

לאור ההסבר האחרון ניתן לחזור לסוגייתנו ולתלות את ספק הגמרא אצלנו במחלוקת התנאים במסכת שבת. לפי שיטת חכמים, הסוברים שהידיעה שבינתיים מחלקת בין שני חצאי האיסור, גם הידיעה של בית הדין מחלקת בין שתי ההוראות. לכן יש כאן שתי קבוצות שונות של עוברי עברה שאינם מצטרפים לרוב הציבור.

רבן גמליאל חלק על חכמים. הוא סבר שאפשר לצרף את שני החצאים למרות הידיעה. לכן הוא גם יסבור שהציבור מצטרף לרוב כדי לחייב ב'פר העלם דבר'⁵.

אמנם, יש מקום לחלק בין משמעות הידיעה בחטאת היחיד למשמעות ידיעה ב'פר העלם דבר' של ציבור. בפסוקים העוסקים בחטאת היחיד נאמר:

"או הודע אליו חטאתו אשר חטא, והביא קרבנו שעירת עזים תמימה נקבה על חטאתו אשר חטא"
(ויקרא ד' כו).

שני חצאים. בהקשר זה עיין גם ברמב"ם (הל' מאכלות אסורות פ"ג ה"ו ופ"ז הט"ז), הכותב שישנם איסורים מסוימים בהלכות חלב ודם שרמתם נמוכה יותר, והם דומים לאיסור חצי שיעור.

ניתן גם לחלק בין איסורים שונים, שבחלקם חצי שיעור דומה באופיו לשיעור השלם ויש מקום לצירוף, ובחלקם חצי שיעור הוא איסור נפרד ואי אפשר לצרף שני חצאים לשיעור שלם. למשל, מסתבר לומר שאכילת חצי שיעור דומה באופייה לאכילת שיעור שלם, ואילו העברת שתי אמות ברשות הרבים בשבת איננה דומה באופייה להעברת ארבע אמות, ואי אפשר לצרף שתי הולכות כאלה למלאכה שלמה (עיין 'מנחת חינוך' מצווה ל"ב, ד). אם נקבל את האפשרות לחלק בין איסורים שונים, יש לברר מה יהיה מעמדה של כתיבת אות אחת בהקשר זה.

הסבר זה משתמע מפשט לשון המשנה, אך הוא קשה מסברה. במקרה של שיעור שלם או קובעים שידיעה מחלקת. עלינו להסביר מדוע ידיעה מחלקת בין שני שיעורים שלמים אך אינה מחלקת בין שני חצאי שיעור.

לרבנו חננאל הייתה גרסה אחרת בגמרא, שלפיה כלל לא נודעה הטעות לבית הדין בין שני השלבים. לפי גרסתו אי אפשר להסביר את ספק הגמרא על יסוד הסוגיה של ידיעות מחלקות, ויש להסביר שזהו ספק מקומי בהלכות הוראה. כך נראה גם מדבריהם של אחרונים רבים בסוגיה, המזכירים את הנושא של ידיעה לחצי שיעור כקושייה על הסוגיה ולא כהסבר ליסוד הספק – עיין למשל 'מרכבת המשנה' הל' שגגות פ"ג ה"ד, ורש"ש שבת עא. .

בפסוק זה מבואר שהידיעה צריכה להיות של החוטא עצמו. הידיעה היא חלק מהותי מהתהליך של הכרה בחטא. תהליך המוביל את האדם לנסות לכפר על החטא באמצעות הקרבן. ב'פר העלם דבר', לעומת זאת, הניסוח שונה:

“ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל, ועשו אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ואשמו. ונודעה החטאת אשר חטאו עליה” (שם יג-יד).

גם בפסוקים אלה מופיע הצורך בידיעה, אך לא מבואר מיהו הגורם שצריך לדעת על החטא. ניתן להבין שכאן הידיעה ממלאת תפקיד טכני בתהליך חיוב הקרבן. אמנם גם כאן יש צורך בידיעה כדי להתחייב, אך זוהי דרישה פורמלית בלבד, הדומה לתנאים רבים אחרים הנדרשים כדי להתחייב בקרבן. אין כאן דרישה עקרונית ומהותית להכרה של החוטא במעשיו. בחטאת יחיד הכרת החטא הינה חלק מהותי מהליך הכפרה. ב'פר העלם דבר' הכרת החטא הינה דרישה טכנית בלבד.

אם אכן אופי הידיעה בחטאת הציבור שונה מאופי הידיעה בחטאת היחיד, קשה יהיה להשוות ביניהם. ייתכן שידעה מחלקת דווקא בחטאת היחיד. בחטאת יחיד כל ידיעה והכרה של החוטא במעשיו תוביל לחיוב נפרד בקרבן. ב'פר העלם דבר של ציבור' הצורך בידיעה נובע מדין פורמלי וצדדי יותר. לכן אין בכוחה של הידיעה לחלק בין שתי ההוראות.⁶

שני סוגי חלב

השאלה הבאה בגמרא עוסקת בשתי הוראות שונות של בית הדין, אשר התירו שני סוגים שונים של חלב:

“ואם תמצא לומר כיון דאידי ואידי חלב הוא מצטרף, מיעוט בחלב שעל גבי הקבה ומיעוט בחלב שעל גבי דקין, מהו?”

6 קיימות שתי אפשרויות נוספות להפריד בין מחלוקת התנאים במסכת שבת לסוגייתנו. אפשרות אחת היא לטעון שדווקא ב'פר העלם דבר של ציבור' הידיעה מחלקת. כיוון שמבחינה פורמלית הידיעה מהווה “מכה בפטיש” לתהליך של הוראה-חטא-ידיעה, היא יוצרת הפרדה בין המעשים. בחטאת היחיד הידיעה יותר חשובה אך אינה תנאי פורמלי המסיים את התהליך. אפשרות שניה היא לטעון שבמסכת שבת הידיעה מחלקת בין שני מעשים חלקיים, שכל אחד בפני עצמו אינו ראוי לחיוב. בסוגייתנו, מיעוט הציבור עשו – כל אחד בפני עצמו – מעשה עברה שלם, ולכן קל יותר לצרף את כל המעשים האלה לחיוב אחד של הציבור כולו.

הכא ודאי כיון דבתרי קראי קאתי לא מצטרף - או דלמא כיון דאידי ואידי חלב הוא מצטרף?⁷
(הוריות ג.)

הגמרא מתלבטת האם שני היתרים לשני סוגי חלב שונים מצטרפים. שאלת הצירוף של שני סוגי איסור יכולה להתעורר גם ביחס לאדם בודד. בעניין זה כותב הרמב"ם:

"כל איסורין שבתורה אין מצטרפין זה עם זה חוץ מאיסורי נזיר כמו שיתבאר שם, לפיכך הלוקח מעט חלב ומעט דם ומעט בשר בהמה טמאה ומעט בשר נבלה ומעט בשר דג טמא ומעט בשר עוף טמא וכיוצא באלו משאר האיסורין וצירף מן הכל כזית ואכלו - אינו לוקה, ודינו כדין אוכל חצי שיעור...
זה הכלל כל שאיסורין בלאו אחד מצטרפין, בשני לאוין אין מצטרפין"
(רמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"ד הט"ו-ט"ז).

לפי הרמב"ם, הצירוף של שני מאכלים שונים של איסור אפשרי רק אם איסורם נלמד מאותו הלאו. בענייננו, ברמב"ם בספר המצוות (ל"ת קפ"ה) ובהלכות מאכלות אסורות (פ"ז) מבואר שיש רק לאו אחד של חלב, וכל סוגי החלב (כגון החלב שעל הקיבה ושעל הדקין) כלולים באותו לאו. לפיכך האוכל כזית מסוגים שונים של חלב חייב, אף על פי שהם נלמדים מפסוקים שונים.

אף על פי כן, סוגייתנו אינה קובעת כדבר פשוט שההוראות בסוגי החלב השונים מצטרפות. למרבה הפלא הגמרא מסתפקת בדבר. מסתבר ששורש הספק נעוץ באופי הייחודי של 'פר העלם דבר של ציבור'. בשיעור הקודם העלינו הצעה ש'פר העלם דבר של ציבור' שונה באופיו משאר קרבנות החטאת. קרבנות החטאת של היחיד, וגם של הכהן והנשיא, באים לכפר על מעשה עברה פרטי. 'פר העלם דבר', לעומת זאת, איננו בא לכפר על מעשי העברה, אלא על ליקוי המאורות שפקד את בית הדין, ועל התמוטטות המערכת הציבורית, שבאה לידי ביטוי בהוראה המוטעית.

על פי הבנה זו קל יותר להסביר את ספק הגמרא. אמנם שתי ההוראות עסקו באותו הלאו, אך על כל פנים היו אלה שתי הוראות שונות. יסוד החיוב ב'פר העלם דבר' איננו מעשה העברה אלא ההוראה המוטעית. יש כאן שני מחייבים שונים בקרבן, ואי אפשר לצרפם.⁷

7 אפשר גם להסביר, שאמנם המחייב בקרבן הוא המעשים של הציבור ולא ההוראה, אך מעשים אלה אינם מצטרפים כיוון שהם מיוסדים על שתי הוראות שונות. בין כך ובין כך, יש לדון האם הפיצול בין שתי ההוראות קיים דווקא כאשר כל אחת מהן נבעה מטעות אחרת, או גם כאשר שתי ההוראות נבעו מאותה טעות.

שני איסורים שונים

ההסבר שהצענו כאן לאופי החיוב ב'פר העלם דבר של ציבור' עשוי לבאר גם את הספק הבא של הגמרא. כעת הגמרא מסתפקת בעניין צירוף של שתי הוראות העוסקות בשני לאווים שונים:

”ואם תימצי לומר: שם חלב הוא ומצטרף, מיעוט בחלב ומיעוט בדם, מהו? הכא ודאי דתרי איסורי ננהו וכיון דאין איסורן שוה לא מצטרף - או דלמא כיון דקרבתן שוה⁸ מצטרף?” (הוריות ג.)

הגמרא מתלבטת האם שני היתרים לשני סוגי איסורי אכילה שונים (דם וחלב) מצטרפים. דבר פשוט הוא שיחיד החוטא בשני איסורי אכילה שונים חייב שתי חטאות. איסור חלב ואיסור דם הם שני איסורים שונים, ואינם מצטרפים.

במקרה זה, אם כן, הקושי הוא הפוך: כיצד אפשר להבין את האפשרות ששתי ההוראות של בית הדין לאכול חלב ולאכול דם מצטרפות?

כאמור, גם את הספק הזה ניתן להסביר על פי האופי המיוחד שיש לחיוב ב'פר העלם דבר'. כפי שהצענו, החיוב בקרבן זה איננו נובע ממעשה העברה, אלא מההוראה המוטעית, המעידה על ליקוי המאורות שהתרחש בבית הדין.

בדברינו לעיל הצענו הסבר זה כיסוד לחלק בין הוראות שונות באותו הלאו, אך ניתן גם ליישם אותו בכיוון ההפוך. גם כאשר בית הדין מורים שתי הוראות מוטעות באיסורים שונים, שתי ההוראות האלה הן חלק מהתמוטטות אחת כללית של המערכת הציבורית. ליקוי המאורות שתקף את בית הדין הוא המכנה המשותף לכל הוראותיו השגויות. לכן ניתן לצרף את שתי ההוראות האלה לחיוב אחד בקרבן⁹.

8 בגמרא לפנינו מופיעה (בסוגריים גגולים) גרסה אחרת, שבה כתוב "איסורן שוה" במקום "קרבתן שוה". קשה להבין את הגרסה הזו, שהרי מדובר בשני איסורים שונים. תוספות הרא"ש על אתר (ד"ה או דלמא) מסביר שלשני האיסורים יש מכנה משותף – שניהם איסורי אכילה.

9 אמנם לפי זה לא לגמרי ברור מדוע הגמרא מגבילה את הדין דווקא למקרה שחיוב הקרבן על שתי העברות הוא זהה. כנראה יש לומר ששתי ההוראות נחשבות חלק מאותה התמוטטות אם הן פוגעות באותה מערכת של חיובים. על כל פנים, קל יותר להבין זאת לפי גרסת הרא"ש – עיין לעיל הערה 8. כמו כן אפשר ליישב את הקושי לפי שיטתם של כמה מהאחרונים, הסוברים שהסוגיה כולה אינה עוסקת בחיוב בקרבן הציבורי אלא רק בפטור של היחידים מקרבן – עיין 'מרומי שדה' על רש"י ד"ה ומיעוט, וב'מרכבת המשנה' שהזכרנו לעיל בהערה 5.

חקירה דומה מתעוררת ביחס לאופיו של קרבן אחר – אשם תלוי. הגמרא במסכת כריתות מביאה את הברייתא הבאה:

”תנו רבנן: אכל ספק חלב ונודע לו, ספק חלב ונודע לו; רבי אומר, אומר אני: כשם שמביא חטאת על כל אחת ואחת, כך מביא אשם תלוי על כל אחת ואחת. רבי יוסי ברבי יהודה ורבי אלעזר ורבי שמעון אומרים: אין מביא אלא אשם תלוי אחד, שנאמר: על שגגתו אשר שגג – אפילו על שגגות הרבה אינו חייב אלא אחת” (כריתות יח:).

אדם המסתפק אם עבר עברה חמורה (עבירה שיש בה כרת) מביא אשם תלוי. אילו היה יודע בוודאות שעבר בשוגג עברה זו – היה עליו להביא קרבן חטאת.

כפי שראינו לעיל, בקרבן חטאת ידיעות מחלקות, ולכן אם הוא עבר שוב את אותה עברה בשוגג לאחר שנודע לו האיסור – הוא חייב בחטאת נוספת. רבי סובר שכך הוא הדין גם באשם תלוי. גם באשם תלוי, אם נכנס שוב לספק שמא עבר את העברה לאחר הידיעה – עליו להביא קרבן נוסף.

שאר התנאים חולקים על רבי. הם סוברים שבכל מקרה יש להביא אשם תלוי אחד, גם כאשר הייתה ידיעה בין שני המעשים. ניתן להסביר, שלדעת התנאים האלה החיוב באשם תלוי איננו נובע ממעשה העברה אלא מהמצב הבעייתי שבו נמצא האדם. מוטלת על האדם אשמה מסוימת בכך שלא נזהר ולכן הסתבך בספק עברה, ועל כך הוא מביא אשם תלוי. גם אם המעשה חזר על עצמו, עדיין מדובר באותו חוסר זהירות ובאותו סבך. לכן מספיק אשם אחד כדי להתיר את הסבך הזה¹⁰.

שיטתם של התנאים הללו דומה להצעה שהעלינו בסוגייתנו. באשם תלוי, גם אם היו מעשי עברה שונים, המחייב בקרבן איננו מעשה העברה עצמו אלא התסבוכת שהובילה אליו, והיא מחייבת בקרבן אחד בלבד. באופן דומה, המחייב ב'פר העלם דבר' איננו מעשה העברה אלא ההתמוטטות של בית הדין שהובילה להוראות המוטעות. התמוטטות זו מחייבת בקרבן ציבורי אחד בלבד.

להבנה זו תהיה נפקא-מינה במקרה נוסף, השונה מהמקרה המתואר בסוגיה. במקרה שבסוגיה, כל אחת מההוראות הובילה רק מיעוט מהציבור לפעולה, ואנו זקוקים לצירוף כדי לחייב בקרבן. ניתן לדבר על תרחיש אחר, שבו כל אחת מההוראות הובילה את רוב הציבור למעשה, כך שמבחינה עקרונית ניתן לחייב כאן בשני קרבנות ציבוריים. לפי ההצעה שהעלינו מסתבר שגם במקרה כזה החיוב יהיה בקרבן אחד

10 ייתכן שגם רבי איננו שולל את ההבנה שיסוד החיוב באשם הוא חוסר הזהירות של הגברא, אך לדעתו ניתן לחייב אותו על כך בשני קרבנות נפרדים.

בלבד, כיוון שליקוי מאורות אחד הוביל לשתי ההוראות השגויות. לא מצאנו מקור מפורש המתייחס לדין זה, אך הדבר מתקבל על הדעת מסברה.

צירוף איסורי חלב ועבודה זרה

הספק הבא בגמרא עוסק גם הוא בצירוף של הוראות בשני איסורים שונים, אך כאן שני האיסורים אינם חלב ודם אלא חלב ועבודה זרה:

”ואם תימצא לומר: כיון דקרבנן שוה מצטרף, מיעוט בחלב ומיעוט בעבודת כוכבים, מהו? הכא ודאי אין איסורן שוה ואין קרבנן שוה - או דלמא כיון דאידי ואידי כרת הוא מצטרף? תיקו” (הוריות ג).

הגמרא מתלבטת האם שני היתרים לשני איסורים שונים בתכלית (אכילת חלב ועבודה זרה) מצטרפים. את הספק הזה ניתן לבאר באופן דומה לספק הקודם. החידוש במקרה זה הוא שהחיוב הציבורי על שתי העברות הוא שונה: החיוב הציבורי על אכילת חלב הוא 'פר העלם דבר' לחטאת, ואילו החיוב הציבורי על עבודה זרה הוא פר לעולה ושעיר לחטאת.

לפי האפשרות שגם במקרה זה שתי העברות מצטרפות נשאלת השאלה: באיזה קרבן חייבים הציבור? התוספות על אתר מעלים שאלה זו, ומותירים אותה ללא מענה:

”צריך עיון מה יביאו, כיון שאין קרבנותיהן שוין אם יביאו קרבן עבודת כוכבים וגם דחלב או לא” (תוס' שם ד"ה והרוח).

מבחינה עקרונית קיימות במצב כזה ארבע תשובות אפשריות לשאלה מהו הקרבן שחייבים להביא:

- א. 'פר העלם דבר' רגיל בלבד.
- ב. פר ושעיר של עבודה זרה בלבד.
- ג. גם 'פר העלם דבר' וגם פר ושעיר של עבודה זרה.
- ד. אין חיוב בקרבן כלל.

כל האפשרויות האלה נידונו בראשונים ובאחרונים, שהעלו נימוקים שונים לטובת אפשרות זו או אחרת.¹¹ האפשרות שעוררה את הדיון הסבוך ביותר היא האפשרות הרביעית, שלפיה אין חיוב באף אחד מהקרבנות. כך פסק הראב"ד להלכה:

”אמר אברהם: בעיא ולא איפשיטא היא ולא בית דין מייתו ולא צבור מייתו”
(השגת הראב"ד על הרמב"ם הל' שגגות פי"ג ה"ד).

פסק הראב"ד נובע מהבנתו שספק הגמרא לא הוכרע, ולכן מספק אי אפשר להביא שום קרבן, לא קרבן יחיד ולא אף אחת מהאפשרויות של הקרבן הציבורי. אולם, מלשון הרמב"ם על אתר עולה רושם שונה. מדבריו נראה שספק הגמרא הוכרע, ושני המיעוטים מצטרפים. אך למרות זאת, אין מביאים במקרה זה שום קרבן ציבורי:

”הורו בית דין בחלב מן החלבים שהוא מותר ואכל מיעוט הקהל על פיהם ונדע להם שחטאו וחזרו בהן,
ואחר כך הורו שעבודה זרה פלונית מותרת ועבד אותה עבודה זרה מיעוט אחר על פיהם,
וכשיצטרפו האוכלים לעובדים יהיו רוב – הרי אלו מצטרפין, אף על פי שהיתה להן ידיעה בינתיים”
(רמב"ם שם).

הרמב"ם כותב במפורש שאוכלי החלב מצטרפים לעובדי העבודה הזרה. אך הוא אינו אומר דבר בעניין החיוב בקרבן הציבורי, וניתן להבין מדבריו שבפועל אין מביאים שום קרבן של הציבור. אם כך הוא המצב, קשה להבין איזו משמעות יש לצירוף של שתי העברות, שהרי בשורה התחתונה לא מביאים שום קרבן.

הגר"ח בחידושיו על אתר ניסה להתמודד עם קושי זה. הוא מסביר שלספק הגמרא בעניין צירוף יש שתי השלכות שונות: החיוב בקרבן הציבורי, והפטור של היחידים מקרבן היחיד. בהקשר זה הוא מעלה את החקירה שראינו כבר בשיעור קודם¹², האם הפטור מקרבן היחיד נובע מהחיוב בקרבן הציבורי, או שזהו פטור עצמאי. הגר"ח מניח שלדעת הרמב"ם הפטור מקרבן היחיד נובע מחיוב בקרבן הציבורי, ולאור זאת הוא מסביר את שיטתו:

11 המאירי על אתר מצדד באפשרות הראשונה, שלפיה יש להביא פר העלם דבר רגיל בלבד, וקרבן זה מועיל גם לחטא של עבודה זרה. כך סובר גם ה'קהילות יעקב' (הוריות סי' ג'). ה'חזון איש' לעומתם צידד באפשרות השלישית, שלפיה מביאים את שני הקרבנות (הוריות סי' ד, יא). כמו כן עיין בתוספות על אתר הדנים בתרחישים שונים שבהם אחת מהעברות נעשתה על ידי רוב הציבור, והשנייה על ידי מיעוטו.

12 לעיל עמ' 54.

“אשר לפי זה יש לומר בדעת הרמב"ם, דסבירא ליה דאף אם מיעוט בחלב ומיעוט בדם מצטרפי, מכל מקום כל זה הוא לענין עיקר הדין של קורבן ציבור, אבל מכל מקום איכא דין בפני עצמו בדין קורבן, דשני חטאים לא מצטרפי לחיוב קרבן אחד. אשר על כן, ממילא דלא מועיל צירופן רק לענין שעיקר החטא שלהן יחול ביה דין העלם חטא של ציבור המחייב בקורבן ציבור ושמועיל זאת לפטרן מקורבן יחיד, אבל מכל מקום קורבן ציבור לית כאן, מטעמא דאין קורבן אחד בא על שני חטאים” (חידושי הגר"ח הל' שגגות פ"ג ה"ד).

לפי הגר"ח אין כל אפשרות לחייב כאן קרבן ציבורי. מדובר כאן בשתי הוראות שונות שאינן מצטרפות. יתרה מזאת, לדעת הגר"ח, אפילו כאשר שתי ההוראות היו בחלב ודם הן אינן מצטרפות, כיוון שאלו שני לאווים שונים. אף על פי ששתיהן מחייבות באותו 'פר העלם דבר של ציבור' הן אינן מצטרפות. הרמב"ם כתב שהעברות מצטרפות רק כדי ללמד שמבחינה עקרונית חל כאן חיוב בקרבן ציבורי, ודי בכך כדי לפטור את כל היחידים מחטאת פרטית.

בסיום דבריו כותב הגר"ח, שלדעת הרמב"ם המקרה של שתי הוראות בחלב ובדם הוכרע, והפטור של היחידים מחטאת פרטית הוא ודאי. לעומת זאת, הספק במקרה של שתי הוראות בחלב ובעבודה זרה לא הוכרע, והפסק של הרמב"ם שהיחידים פטורים מחטאת נובע מספק. ההנחה העומדת מאחורי פירוש זה היא שלא מקריבים קרבן מספק, מחשש לאיסור חולין בעזרה.

עיקרון זה מופיע במקומות רבים בש"ס, והוא מפורש ברמב"ם בהלכות שגגות:

“יראה לי שאלו החייבים קרבן מספק אינן מביאין קרבן שמא יכניסו חולין לעזרה, ואם תאמר והלא חטאת העוף באה על הספק ואינה נאכלת, מפני שהמביא אותה מחוסר כפורים אסור לאכול בקדשים עד שיביא כפרתו, אבל מי שאינו מחוסר כפורים אינו מביא קרבן מספק” (רמב"ם הל' שגגות פ"א ה"ב).

לפי פירושו של הגר"ח, להלכה הרמב"ם בסוגייתנו מודה לראב"ד וסובר שאין להביא כל קרבן, מחשש לחולין בעזרה. ה'כסף משנה' על אתר לא הבין כך את פסק הרמב"ם, אלא פירש את הרמב"ם כפשוטו, שיש להביא 'פר העלם דבר של ציבור'. הוא תמה על פסק זה, ומנסה להבין כיצד הרמב"ם מתגבר על החשש לחולין בעזרה:

“בעיא דלא איפשיטא, וכיון דספיקא הוא הוה ליה לפסוק דבין בי"ד בין הם פטורים מן הקורבן, ולפיכך יש לתמוה על פסק רבינו, וכבר השיגו הראב"ד.

ועל כרחינו לומר, שנוסחא אחרת היתה לרבינו. או שנדחוק לומר, שיתנו ויאמרו אם אנו פטורים הרי זה נדבה, וצריך עיון" (כסף משנה הל' שגגות פ"ג ה"ד).

בתירוצו השני מציע ה'כסף משנה' שבמקרה זה יש להביא את הקרבן על תנאי. אם אכן העברות מצטרפות – הקרבן שיביאו יהיה 'פר העלם דבר של ציבור'. אם לא – הוא יהיה קרבן נדבה. ה'כסף משנה' מודה שזהו פירוש דחוק, ואכן קשה לקבל אותו. ל'פר העלם דבר של ציבור' יש דינים מיוחדים – דמו נכנס לקודש ובשרו נשרף. לא קיים קרבן נדבה עם דינים דומים לאלה. כיצד ניתן להתנות ולומר שאם אין צירוף הקרבן ייחשב כקרבן נדבה?¹³

צירוף שני בתי דין

לאחר שהגמרא מסכמת את סדרת הספיקות בתיקו, מעלה הגמרא ספק נוסף:

"איבעיא להו: הורו בית דין שחלב מותר ועשו מיעוט הקהל, ומת אותו בית דין ועמד בית דין אחר, וחזרו והורו ועשו מיעוט אחר; אליבא דמאן דאמר בית דין מיתו לא תיבעי לך – דהא ליתנהו. אלא, כי תיבעי לך אליבא דמאן דאמר צבור מייתי – מאי? צבור הא קאי – או דלמא ידיעה דההוא בית דין דהורו בעינן? תיקו" (הוריות ג.ג.).

גם במקרה זה היו שני מיעוטים מן הציבור שחטאו על פי הוראת בית דין, וביחד הם עשויים להצטרף לרוב. אולם הספק האם הם מצטרפים במקרה זה אינו נובע מאופי העברה, אלא מהשינוי בבית הדין. דייני בית הדין הראשון מתו. במקומם קמו דיינים אחרים שהורו שוב את אותה הוראה מוטעית.

ניתן היה לטעון שאין משמעות לכך שדייני בית הדין מתו, כיוון שבית הדין כמוסד ציבורי ממשיך להתקיים. עיקרון דומה למדנו ביחס למושג "ציבור". הגמרא להלן (ו:): קובעת שלא קיים דין "חטאת שמתו בעליה" בחטאת ציבור, כיוון שהציבור לעולם אינו מת. הישות המופשטת הנקראת "ציבור" ממשיכה להתקיים לעולם, גם כאשר

13 אמנם אפשר להסביר שאם אין צירוף יש כאן קרבן נדבה שדמו נכנס לקודש. קרבן כזה אמנם פסול, אך על כל פנים ייתכן שהצלחנו בכך להימנע מאיסור של חולין בעזרה. בהקשר זה נציין, שבעניין רמת האיסור של חולין בעזרה ישנן דעות רבות ומגוונות. יש הסוברים שאיסור השחיטה של חולין בעזרה הוא מדאורייתא ואיסור ההנאה ממנו הוא מדרבנן, ויש הסוברים להיפך, שאיסור ההנאה הוא מדאורייתא ואילו השחיטה אסורה מדרבנן. לפי התוספות במסכת זבחים (עז: ד"ה בדם בהמה), גם מי שסובר שחולין בעזרה הם מדרבנן, עשוי להודות שזריקת הדם שלהם אסורה מדאורייתא. עיין גם ברמב"ם הל' שחיטה פ"ב ה"ג.

הפרטים שבתוכה כבר מתו. באופן דומה אפשר היה לומר שהישות המופשטת הנקראת "בית הדין הגדול" ממשיכה להתקיים גם כאשר הדיינים מתו והתחלפו באחרים.

להפתעתנו, הגמרא כלל אינה מעלה אפשרות זו. הגמרא קובעת שלפי הדעה שהחיוב ב'פר העלם דבר' מוטל על בית הדין, ברור שאין כאן צירוף. לפי הדעה הזו פשוט שהאחריות המוטלת על בית הדין הקודם מנותקת מהאחריות המוטלת על בית הדין הנוכחי. אי אפשר לצרף את ההוראות של בית הדין המנוח להוראות של בית הדין הנוכחי.

הסוגיה מניחה שהדרך היחידה להגיע לחיוב אחד הוא לטעון שהחיוב מוטל על הציבור. רק אם מוקד החיוב הוא הציבור ניתן לצרף את שתי ההוראות, שהרי הציבור לא התחלף בין שתי ההוראות.

לגופו של עניין, ניתן להסביר את ספק הגמרא על פי ההבנות השונות שהעלינו בנוגע למקומה של הידיעה בחיוב ב'פר העלם דבר'. לפי הבנה אחת, תפקידה של הידיעה כאן דומה לתפקיד הידיעה בחטאת יחיד, ויש צורך בהכרה בחטא של החוטא בעצמו. לפי הבנה זו, המיעוט שעשו על פי בית הדין הראשון אינו יכול לחייב בקרבן, כיוון שבית הדין הראשון מעולם לא ידע על טעותו.

לפי ההבנה השנייה, אין צורך בידיעה של בית הדין כחלק מהותי מההכרה בחטא, אלא די בידיעה כלשהי, כפרט טכני הנדרש כדי לחייב בקרבן. לפי הבנה זו מסתבר שגם הידיעה של בית הדין השני מספיקה כדי לחייב את הציבור בקרבן.

במקרה שבו עוסקת הגמרא רק מיעוט מן הציבור שמעו לבית הדין הראשון, וכן מיעוט מן הציבור שמעו לבית הדין השני. ניתן לעסוק גם במקרה אחר, שבו רוב הציבור שמעו לבית הדין הראשון, ורק הידיעה הייתה בבית הדין השני. האם במקרה זה הדין יהיה שונה?¹⁴

נראה שבעניין זה נחלקו הראשונים. רש"י על אתר (ד"ה או לא) מדגיש שספק הגמרא עוסק בשאלת הידיעה: האם יש צורך בידיעה של אותו בית הדין שהורה בטעות. לפי הבנה זו, גם אם רוב הציבור עשו על פי הוראתם של בית הדין הראשון,

14 ייתכן שדין זה תלוי במחלוקת רבי שמעון שראינו בשיעור הקודם (לעיל עמ' 77) בנוגע להדיוט שהתמנה לכהן גדול, מהו הרגע הקובע לגבי חיובו בחטאת יחיד – האם רגע העבירה או רגע הידיעה.

עדיין הספק עומד בעינינו, ואם אכן נדרשת ידיעה של אותו בית הדין – הציבור אינם מתחייבים בקרבן.

לעומת זאת, מדברי תוספות הרא"ש בתחילת הסוגיה נראה שמוקד הספק הוא אחר:

“איבעיא להו: הורו בית דין שחלב מותר ועשו מיעוט קהל. פירוש, אם תמצו לומר חלב וחלב מצטרפין, הני מילי בחד בי דינא, אבל בתרי בי דינא לא, או דלמא לא שנא” (תוס' רא"ש הוריות ג. ד"ה איבעיא להו).

מדברי הרא"ש עולה שהספק הנוכחי בגמרא הוא המשך ישיר של הספק הקודם. ואם כן, גם כאן מוקד הספק הוא בשאלה של צירוף שני המיעוטים לכדי רוב הציבור. מסתבר שלפי הרא"ש אם רוב הציבור עשו לפי בית הדין הראשון לא יהיה כל ספק, ובמקרה כזה פשוט שהציבור חייב ב'פר העלם דבר'¹⁵.

15 ה'חזון איש' (הוריות סי' י"ד, ח) סבר בדיוק להיפך: דווקא אם חלק מהציבור עשו על פי בית הדין השני יש סברה לצרף את שני בתי הדין, אך אם רוב הציבור שמעו לבית הדין הראשון – הידיעה של בית הדין השני אינה מועילה לחייב את בית הדין הראשון בקרבן. ה'חזון איש' כיוון בכך לפירושו של המאירי בסוגיה. לפי המאירי הגמרא עוסקת במקרה שבו הייתה לבית הדין הראשון ידיעה לפני שמתו, ואילו במקרה שבו לא הייתה לבית הדין הראשון ידיעה – פשוט שאין חיוב.